ד״ר חיים שאַשקעס

מיט יידן אין אויסטראַליע

(איינדרוקן פון א באַזוך)

אין זומער פון יאר 1961, בין איך צום דריטן מאָל געפלויגן קיין אויסטראַליע.

די ערשטע צוויי וויזיטן זענען געווען אין שליחות פון דער עמי־גראציע־געזעלשאַפט „האיאַס" און דער דריטער אין שליחות פון „ייווא".

מיט צוועלף יאר צוריק האט אויסטראַליע פארמאגט נאר אַכט מיליאַן מענטשן, באַטש דער שטח אירער איז אזוי גרויס ווי פון די פאראייניקטע שטאטן. איצטער פארמאגט שוין אויסטראַליע מער ווי צען מיליאַן איינוווינער, — אַ גרויסער צו־וווּקס אין רעזולטאַט פון דעם אינטענסיוון זוכן פון אימיגראַנטן, וואס די רעגירונג האט דורכגעפירט דורך ספּעציעלע קאַמיטעטן אין אלע נאָך־מלחמה לאַגערן.

די יידישע באַפעלקערונג איז מיט צוועלף יאר צוריק געווען אזוי גרויס ווי עפּעס מער פון פערציק טויזנט, איצט (כן ירבו) ווערט זי גע־רעכנט אויף קרוב זיבעציק טויזנט, — אויך אַ באַדייטנדער צו־וווּקס, נעמענדיק אין באַטראַכט, אַז די אויסטראַלישע רעגירונג האט **נישט** געשיקט קיין ספּעציעלע קאַמיסיעס אין די לאַגערן אויסצוזוכן יידישע אימיגראַנטן...

דער רעזולטאַט איז, אַז דאַס יידישע פאָלקס־לעבן אין אויסטראַליע, ספּעציעל אין מעלבורן, האט דורך דעם ניי־געקומענעם פרישן אימי־גראַנטן־שטראָם, זיך צעבליט און פארשטאַרקט.

אין מעלבורן האט זיך די צאָל יידן, זינט מיין ערשטן באַזוך, כמעט ווי פארטאָפּלט און ציילט איצט מער ווי 30 טויזנט נפשות; אין סידנעי לעבן ארום 25 טויזנט נפשות. די איבעריקע אין פּערט (3 טויזנט): בריזביין — 2 טויזנט: אדעלייד — ארום טויזנט פינף הונדערט, און אין קלענערע צאָלן זענען יידן צעוואָרפן איבערן גאַנצן שטח פון לאַנד. אמווייניקסטנס זענען זיי אויפן אינדזל טאַסמאַניע (ווייניקער ווי הונ־דערט נפשות).

די יידישע קהילות זענען ארגאַניזירט אין דער פאָרם פון ראַיאָן־באַארד אָף דעפּיוטיס (רעפּרעזענטיווע ראַטן), וועלכע זענען אלע פאַר־אייניקט אין א צענטראַלן ראַט, וואס בייט זיין זיץ פּעריאָדיש: אַמאָל

אין מעלבורן, אַמאָל אין סידנעי. און אויסער דעם איז פאַראַן אַ פּאָר־שפּרייטע נעץ פון פילאַנטראָפּישע, ציוניסטישע, דערציערישע און כּפּאָרט־אינסטיטוציעס, און אַ סך אַנדערע, וואָס נעמען אַריין אין זיך בוכשטעבלעך אַלע צווייגן פון דער ייִדישער עלטערער און יוגנט־באַפעלקערונג.

פאַר אײנעם, וואָס קומט פון אַמעריקע, ווו דאָס ייִדיש געזעל־שאַפטלעך לעבן איז אַזוי כאַאָטיש אָרגאַניזירט, איז געווען אַ נחת־רוח זיך צוזען, ווי די זיבעציק טויזנט ייִדן אין אויסטראַליע, אײגנטלעך אַזוי פיל ייִדישע נפשות ווי אַ 3־2 גאַסן־בלאָקן ערגעץ אין ברוקלין, איז אַזוי מוסטערהאַפט אָרגאַניזירט.

פאַרשטײט זיך, איך פאַרנעם זיך נישט אין די ראַמען פון אײן אַרטיקל צו געבן אַפילו אַ קאָנדענסירטן בילד פון פיל־פאַרביקן ייִדישן לעבן אין אויסטראַליע; וועל איך זיך מוזן באַגרענעצן דאָס מאָל צו דעם קרײַז פון ייִדן, וואָס לעבן זיך אויס אָדער ווײַזן אַרויס אַן אינטערעס אין ייִדיש.

לאָמיר אָנהויבן פון דער אינסטיטוציע, וועמענס **פופציק־יאָריקער** יובל איז אויסגעפאַלן אין דעצעמבער 1961.

מיט פופציק יאָר צוריק זענען קיין ייִדיש־רעדנדע ייִדן אין אויסט־ראַליע כמעט נישט געווען; דער קלײנער ישוב איז באַשטאַנען מערסטנ־טייל פון ייִדן, געקומענע פון ענגלאַנד.

נאָך דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, אין יאָר 1905, האָט זיך אָנ־געהויבן דער ערשטער גרעסערער שטראָם פון רוסלאַנד און פּוילן, און זײ האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך די נײַע תקופה פון ייִדישן רענעסאַנס, וואָס האָט זיך דאָן אָנגעהויבן אין דער אַלטער הײם. זענען שוין געקומען ציוניסטן און סאָציאַליסטן, אײניקע ייִדישע שרײַבער און אַ ביסל דער־ציערס. מיט זײער מיטאַרבעט איז די „קדימה״ מיט פופציק יאָר צוריק געשאַפן געוואָרן. עס האָט געדאַרפט ווערן און איז טאַקע געוואָרן די אינסטיטוציע, ווו די נײַע אימיגראַנטן האָבן זיך אויסגעלעבט ייִדיש־פאָלקסטימלעך און האָט געדינט אַלס פעסטונגס־וואַנט קעגן דער אַסי־מילאַציע. דער נײַ־געקומענער ייִדיש־רעדנדיקער עלעמענט האָט די „קדימה״ איבערגענומען און זי איז געוואָרן די „מוטער״ פון אַ רײ ערנסטע אָרגאַניזאַציעס, וואָס זענען אין אויסטראַליע אויפגעשטאַנען אין משך פון די אַלע יאָרן: „די ייִדישע הילפס־פאָנדן״, וואָס האָבן געשפּילט אַזאַ וויכטיקע ראָל בײַם העלפן אײַנאָרדענען די נײַ־אָנגעקומענע, — די י. ל. פּרץ שול (אין יאָר 1935), די שלום עליכם שול און, אין די דרײַסיקער יאָרן, די פרעסע אויף ייִדיש. איצט פאַרמאָגט מעלבורן צוויי

ייִדישע וואָכנצײַטונגען מיט אַ גרויסן קרײַז לייענער און אויף אַ באַ־דײַטנדן ליטעראַרישן ניוואָ.

פון „קדימה״ אויס האָבן זיך אָרגאַניזירט צענדליקער לאַנדסמאַנ־שאַפטן (די ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט, למשל, פאַרמאָגט אַן אײ־גענע געבײַדע, רײַכע ביבליאָטעק א.ד.ג.).

די פאַרלעזונגען, וואָס „קדימה״ אָרדנט אײַן אין ייִדיש פון אײגענע און פון דער פרעמד אײַנגעלאַדענע שרײַבער און לעקטאָרן, זענען זײער פּאָפּולער און ווערן מאַסנווײַז באַזוכט. נישט אַלע מאָל קאָן דער גרויסער זאַל אַרײַננעמען אַלע צוהערער, ווי דאָס איז געווען דער פאַל, בעת אַלס געסט זענען געקומען די שרײַבער א. סוצקעווער און ד. ב. מאַלקין פון ישראל און אויך דער שרײַבער פון די דאָזיקע שורות.

אַגב, איז כאַראַקטעריסטיש צו דערמאָנען דעם פאַקט, וואָס בעת מײַן אײגענער פאַרלעזונג וועגן אַ באַזוך אין ראַטן־פאַרבאַנד, זענען די צוהערער געקומען מיט אײניקע הונדערט אײגענע אויטאָמאָבילן, וואָס כאַראַקטעריזירט אויך אין אַ געוויסער מאָס די מאַטעריעלע פּראָספּעריטי פון ייִדיש־רעדנדן טײל פון ישוב, ספּעציעל די נײַ־געקומענע, וואָס האָבן זיך ביסלעכווײַז, אָבער גענוג שנעל, אַרויפגעאַרבעט.

ייִדיש האָט זיך אויך דורכגעבראָכן אַ וועג אויף די זײַטונגען פון מעלבורנער „באָאַרד אָף דעפּיוטיס״, ווו פאַרשטײער פון „קדימה״, לאַנדסמאַנשאַפטן און די ייִדישע שולן רעדן ייִדיש.

אויך אַ ליובאַוויטשער ישיבה פאַר אײניקע הונדערט תּלמידים, איז די לעצטע יאָרן געשאַפן געוואָרן אין מעלבורן. פאַרשטײט זיך, זענען די לימודים קודם פאַרטײַטשט אויף ייִדיש, און די ישיבה איז דעריבער אויך אַ שטאַרקער פּאָזיטיווער פאַקטאָר, נישט נאָר אויפן ייִדישן, נאָר אַפילו אויפן ייִדישיסטישן פראָנט. עס איז ווערט אויך צו דערמאָנען דעם „מאָונט סקאָפּוס״, דעם ייִדישן לערן־אַנשטאַלט אויף ענגליש, מיט אַ צאָל שעהן אויף העברעאיש, ווו לערנען זיך און ווערן דערצויגן אין נאַציאָנאַלן גײַסט 1500 קינדער, אויך אַנדערע טאָג־שולן („מוריה״, עדת ישראל) און נײַן קינדער־גאָרטנס.

ספּעציעלע ייִדיש־זונטיק־שולן זענען טעטיק אין די סינאַגאָגעס און טעמפּלען. צוזאַמען, קאָן מען זאָגן, אַז זעלטן ווען אַ ייִדיש קינד געפינט זיך אין מעלבורן אויסער די ראַמען פון אַ געוויסער דערציאונג אין ייִדישקײט.

ערגער איז די לאַגע אין סידנעי, ווו די אַסימילאַציע־שטראָמען זענען שטענדיק שטאַרקער געווען ווי אין מעלבורן. פאַראַן דאָרט אײן טאָג־שולע (ענגליש־העברעאישע) פאַר אַרום צוויי הונדערט שילער און אויסער

דעם, באַקומען אַרום צוויי טויזנט יידישע קינדער איינמאָל אַ וואָך אַ סכום יידישע דערציאונג.

עקאָנאָמיש איז די לאַגע פון די יידן אין אויסטראַליע אַ ״צופרידנ־שטעלנדע. נישטאָ קיין צו־פיל מיליאָנערן, ווי אין דרום־אַפריקע אָדער אין די פאַראייניקטע שטאַטן. אַ פאָלק פון מיטלשטאַנד, אינדוסטריאַ־ליסטן און קרעמער. עס איז ווערט פונדעסטוועגן צו באַמערקן, אַז דווקא אַ רייע נייע־געקומענע פון די לאַגערן אין דייטשלאַנד און רוסלאַנד האָבן זיך אַרויפגעאַרבעט צו גרויסע עשירות אַ דאַנק זייערע פעאיקייטן, וואָס זיי האָבן נאָך אַרויסגעוויזן אין דער אַלטער היים פאַרן חורבן. (די טוך־פאַבריקאַנטן פון ביאַליסטאָק, די לעדער־פאַבריקאַנטן פון ראַדאָם א.ד.ג.).

* * *

און לאָמיר דערציילן די טרויעריק־ראָמאַנטישע געשיכטע פון יידישן ישוב אויפן אינדזל טאַסמאַניע, וועלכער איז אַ באַשטאַנד־טייל פון אויס־טראַלישן קאָנטינענט.

געאָגראַפיש גענומען, איז טאַסמאַניע דער לעצטער נאָרמאַל־באַוווינ־טער פונקט פון מענטשלעכן ישוב אויפן ערד־קוגל. פון טאַסמאַניע ביזן זיד־פּאָל ציט זיך דער שטח פון אייז־בערג, ביזן אַנטאַרקטיק און די נישט־אויסגעפאָרשטע אייז־קאָנטינענטן אַרום דרום־פּאָליוס. בין איך געפלויגן דריי שעה פון מעלבורן ביז טאַסמאַניעס הויפּט־שטאָט האָבאַרט. נישט, הלילה, אין שליחות פון ״ייוואָ״, ווייל קיין יידן זענען שוין אויפן אינדזל כמעט נישטאָ. עס זענען געבליבן בלויז עטלעכע צענדליק. אָבער דער אוניווערזיטעט אין האָבאַרט האָט געהאַט אַ דיסקוסיע וועגן ישראל־אַראַבישע באַציאונגען און אַ גוטער פריינט אין מעלבורנער אוניווערזי־טעט האָט מיך רעקאָמענדירט פאַרשטעלן דעם יידישן צד.

אין האָבאַרט אייגנטלעך איז דאָך געגרינדעט געוואָרן דער ערשטער יידישער ישוב אויפן אויסטראַלישן קאָנטינענט. דאָס איז געווען מיט 130 יאָר צוריק. דער יידישער ישוב פון גאָר אַמאָל האָט שוין, אין יאָר 1844, אויסגעבויט אַ שיינע סינאַגאָגע פאַר די אייניקע הונדערט יידן. די סינאַגאָגע איז די עלטסטע און אָריגינעלסטע אין אויסטראַליע: זי איז אין דער פאָרם פון אַן אַלט־עגיפּטישן טעמפּל און זי פאַרמאָגט אַ פּנקס, אין וועלכן איר געפינט נעמען פון די גרינדער: די נייטאַנס, דזשייקאָבס, בענדזשאַמינס, אייבראַהאַמס... איך האָב געזען אייניקע פון די דאָזיקע נעמען אויף די שילדן פון די רייכע געשעפטן אין האָבאַרט (און אויך אין מעלבורן און סידנעי). אָבער די אייגנטימער זענען שוין לאַנג קיין יידן נישט. זיך אויסגעמישט און אויסגעשמד׳ט.

ס׳קומען נאָך אין אַ יום־כּפור דאַווענען דאָ אין שול אַ 15־20 יידן, פון די 40, וואָס זענען געבליבן. ס׳קומט דאָ אַלע שבת נאָך איין־און־איינציקער ייד, וואָס שטאַמט פון פראַנקפורט, טוט אָן דעם טלית, עפנט דעם אָרון־קודש, נעמט אַרויס אַ ספר און לייענט אַ ביסל פון דער סדרה. דאָס דאַוונט ער מיט אַן אומגעזעענעם ״מנין״ מתים. ער הערט זייער זאָגן ״אמן״...

און די סינאַגאָגע איז אַזוי לוקסוסדיק אויסגעשטאַט פון אַמאָליקע צייטן. און דער אָרון־קודש שיינט מיט פרישן גאָלד אַרום. ס׳שטייען אינעווייניק פיר ספרי־תורות, מיט פאַרביקע סאַמעטענע מענטעלעך, אויף וועלכע עס זענען אויסגענייט נעמען פון מנדבים, וואָס זייערע קינדער זענען שוין לאַנג, לאַנג אַוועק אין קריסטלעכע טעמפּלען.

האָב איך, קוקנדיק אויף די דאָזיקע פאַר׳יתום׳טע ספרי־תורות, פאַרשטאַנען אַזוי גוט דעם מאמר חז״ל: ״הכל תלוי במזל, אפילו ספר־תורה שבהיכל״... (אַלץ דאַרף האָבן מזל, אַפילו די ספר־תורה אין טעמפּל).

* * *

דער קאָנטראַסט אָבער צווישן שפּרודלדיקן יידנטום אין מעלבורן און די סימנים פון אונדזער עבר אין טאַסמאַניע, זענען דער בעסטער באַווייז און טרייסט, אַז נישט אין טעמפּלען גייט דאָ און נישט אין שטענדיקע אַדרעסן, נאָר אין באַוועגלעכן גייסט פון פאָלק ישראל, וואָס בלאָנדזשעט און געפינט זיין אייביקן וועג און ציל.